

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

-

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

EETU ry kokee äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistämisen tärkeimmäksi.

Huomionarvoista on, että Eläkeliiton +60-barometrin mukaan kaikki yli 60-v. ikäryhmät kokivat, etteivät ole lainkaan riittävästi edustettuina päätöksenteossa. Sote-uudistuksen kohdalla vain noin 16 prosenttia vastaajista koki ikäistensä olevan riittävästi edustettuna hyvinvointialueilla. Ikääntyneet tulevat olemaan mahdollisesti merkittävin hyvinvointialueiden palveluita käyttävä ryhmä ja heitä on hyvinvointialueiden valtuustoissa vain 30,2 % valtuutetuista.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.***
- ***Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.***
- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Osallistumisen mahdollisuuksia tulee luonnollisesti edistää Suomessa. Erityiseen rooliin nousevat hyvinvointialueiden osallistumisen kanavat. EETU ry on huomauttanut tarpeesta hoitaa alueellisten vanhusneuvostojen monipuolisesta ja edustavasta nimittämisestä. Olemme kantaneet huolta myös alueellisten vanhusneuvostojen erilaisista kokoonpanoratkaisuista eri hyvinvointialueilla. Suomalaisten ja täällä asuvien ikääntyneiden mahdollisuus vaikuttaa vanhusneuvoston kautta on erilainen hyvinvointialueen koosta ja muista erityispiirteistä riippuen.

Tietenkin ymmärrämme alueelliset erityispiirteet ja lain vaatimuksen edustavuudesta, kuten esimerkiksi kuntien lukumäärän. Tästä johtuen jokaisella alueella ei liene tarkoituksenmukaista nimittää jokaisesta kunnasta kovin montaa edustajaa neuvostoon. Kuitenkin kannamme huolta alueilla toimivien järjestöjen osaamisen ja aktiivisuuden valumisesta hukkaan, mikäli niitä ei huomioida alueellisessa vanhusneuvostotyössä. EETU ry nosti tätä erityisesti huomioon marraskuussa 2021 julkaistussa tiedotteessa, jossa käsiteltiin ikääntyneiden vaikuttamismahdollisuuksia hyvinvointialueilla. Tiedotteessa todettiin: ”EETU hakee julkisuutta sille äärettömän tärkeälle työlle, jota aktiiviset vapaaehtoisemme tekevät. Se on mitä suurimmassa määrin henkistä ja fyysistä terveystoimintaa ja täsmälääkettä ihmisten yksinäisyyteen. Vapaaehtoistyö ansaitsisi nykyistä parempaa arvostusta muun muassa maksuttomien toimitilojen muodossa”

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***

- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Kansalaisten tasavertaisen kohtelun ja osallistumisoikeuksien toteutumisen kannalta pidämme erittäin tärkeänä sitä, että samalla kun edistetään digitalisaatiokehitystä, on kiinnitettävä huomiota ikääntyneiden ihmisten tietoteknisen osaamisen ylläpitämiseen ja parantamiseen. Esimerkiksi kirjastot ovat erinomainen paikka tarjota ikääntyneille opastusta mm. tietokoneen käyttöön.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- ***Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.***
- ***Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.***
- ***Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.***

YK:n yleiskokouksessa on vuonna 1991 hyväksytty YK:n ikääntyneitä henkilöitä koskevat periaatteet, jotka käsittelevät itsenäistä elämää, osallisuutta, hoivaa, itsensä toteuttamista ja ihmisarvoa. Parhallaan vireillä on näitä periaatteita vahvistava iäkkäiden henkilöiden ihmisoikeussopimuksen valmistelu. Suomen tulee nykyistä voimakkaammin edistää vireillä olevan sopimuksen toteutumista YK:ssa.

YK:n ihmisoikeusneuvoston ikääntyvien oikeuksista vastaava itsenäinen asiantuntija vieraili Suomessa syksyllä 2021. Asiantuntija antaa syksyllä 2022 Suomelle suosituksia ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien liittyvästä lainsäädännöstä ja oikeuksien toteutumisesta. Näitä suosituksia tulee hyödyntää periaateohjelmassa soveltuvin osin.

Tutkimusten mukaan taloudellisten ja sosiaalisten erojen vaikutus äänestysaktiivisuuden eroihin on lisääntynyt myös Suomessa. Ohjelmalla on vahvistettava vahvistamaan taloudellisesti ja sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien henkilöiden ja väestöryhmien osallisuutta ja yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia niin kansallisella, EU- kuin kansainväliselläkin tasolla.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

EETU ry kantaa erityistä huolta sukupolvien välisen dialogin tilasta Suomessa. Julkisessa keskustelussa, varsinkin eläkkeisiin ja huoltosuhteeseen keskittyvässä, ikääntyneet nähdään usein menoeränä tai turhan hyväosaisina. Eläkeläiset ovat kuitenkin kansanryhmä, joista kolmannes on tilastollisesti pienituloisia, mutta jotka myös selkeän usein tukevat nuorempia läheisiään sekä taloudellisesti että muilla tavoin.

Tavoitteemme eläkeläisten edunvalvonnan asiantuntijoina on edistää myös eri ikäryhmien välistä tervettä dialogia. Suomi ja täällä asuvat voivat parhaiten vain, kun kaikki kokevat luottamusta toisia ja yhteiskunnan rakenteita kohtaan. Tässä korostuu niin ikääntyneiden luottamus palvelurakenteisiin, nuorten luottamus tulevaisuuden eläkelupausta kohtaan ja kaikki tältä väliltä.

Yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa sivuutetaan helposti ikääntyneiden mielipide ja osallisuus. Jatkossa pitääkin kiinnittää enemmän huomiota puutteisiin, jotka koskevat ikääntyneiden mielipiteen huomioimista yhteiskunnassa. Esimerkiksi tutkimushaastattelut (gallupit) kohdistetaan pääsääntöisesti korkeintaan 75- tai 79-vuotiaille. Osaan kyselyistä, jotka koskettavat kaikkia suomalaisia, on kysytty mielipidettä jopa vain alle 65-vuotiailta.

Kannatamme dialogin edistämistä. Dialogia toisaalta edistää ja dialogin lisäksi tarvitaan oikeudenmukaisuuden tunteen vahvistamista. Tämä tapahtuu eri politiikan aloilla tehtävässä päätöksenteossa, jossa ikääntyneiden asema ja oikeudet tulee saattaa keskiöön muiden väestöryhmien rinnalle. Nykyisin lainvalmistelussa arvioidaan ennalta esim. ympäristövaikutukset tai lapsivaikutukset. Lisäksi tarvitaan ikävaikutusten arviointia.

Eläkeliiton +60-barometrin mukaan (Eläkeliitto ja Tutkimustie Oy) yli 60-vuotiaat kokevat yhä voimakkaammin suomalaisessa yhteiskunnassa ikääntymiseen liittyvää negatiivista leimaa. Turvattomuuden tunnetta kokevien ikääntyneiden määrä on kasvanut 1990-luvulta silloisesta 23 prosentista vuoteen 2021 yli puolella eli 51 prosenttiin.

Syynä tähän ovat mm. ikäismi (ageism): ikääntyneiden henkilöiden kokonaisvaltainen aliarviointi, mikä ilmenee syrjivinä uskomuksina ja institutionaalisia käytäntöinä esim. terveydenhuollossa, sekä ihmisarvoa alentava palveluiden laatu ja hoivarikkomukset vanhustenhuollon palvelujärjestelmässä.

Enemmistö ikääntyneistä (64 prosenttia) kokee olevansa toisen luokan kansalaisia ja 74 prosenttia heistä arvioi yhteiskunnassamme olevan paljon ikään perustuvaa syrjintää (Huomisen kynnyksellä, EETU ry ja Kantar 2019).

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Järjestöjen rahoituksen turvaaminen on erittäin olennainen osa tervettä ja jatkuvaa kansalaisyhteiskuntaa. Järjestöt tekevät mittavasti hyvinvointia lisäävää ja ylläpitävää työtä

Suomessa, mutta niiden toimintaa varjostaa ja rajoittaa jatkuva rahoituksen epävarmuus. Etenkin muutamana viime vuonna järjestöjen rahoituspohjaa on joko leikattu, uhattu leikata, tai ehdotettu mittavia uudistuksia siihen.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

-

Kivinen Eero
Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry